

Postförmedling till Ljungkile i mitten av 1860-talet

En studie initierad av brev
från Viktor Rydberg till familjen
S. A. Hedlund

av Lennart Gabrielsson

Vår store skald Viktor Rydberg var sommaren år 1866 i behov av rekreation för att komma tillrätta med sitt återkommande svårmod. Han tillbringade därför tillsammans med sin pudel Mufti några veckor kring månadsskiftet juli-augusti i Ljungkile. Badorten hade rekommenderats av hans vän och välgörare, den bekante utgivaren av Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, Sven Adolf Hedlund, som ett tidigare år vistats där med hustru och svärfader.

Färden från Göteborg gick först med hjulångaren Uddevalla till Stenungsund. Därifrån blev han rodd över till Stenungsön väster därom, för att nästa dag därifrån ta ångaren Örn – den enda kustbåt som anlöpte Ljungkile. Skalden anlände till sitt resmål onsdagen den 25 juli sent på eftermiddagen.

Före avresan från Göteborg hade Rydberg inte försäkrat sig om någon bostad. Vid ankomsten till bryggan i Ljungkile fick han emellertid hjälp av en för honom obekant person, rektor Carl Samuel Hultström från Vänersborg, och blev sommargäst hos handlaren Anders Larsson. Under vistelsen i Ljungkile brevväxlade Viktor Rydberg flitigt med familjen Hedlund.

LENNART GABRIELSSON är

född i Ljungkile år 1936. Han avlade officersexamen 1958. Efter att ha genomgått Militärhögskolan och tjänstgjort vid förband, skolor och staber pensionerades han som överstelöjtnant mst och sektionschef vid Högkvarteret år 1996.

Han har publicerat *Från campementsplats till militärt sambälle, Backamo 1816-1913* (2000) samt ett antal artiklar i diverse skrifter.

Korrespondensen ger en inblick i hur postverksamheten var ordnad under 1860-talets mitt. Resan och ankomsten samt postförbindelserna redovisades i ett brev den 26 juli. Det mest intressanta brevet är dock daterat fem dagar senare och adresserat till fru Stina Hedlund. Rydberg beskriver på ett fängslande sätt bl.a. sina upplevelser av postens ankomst till orten. Jag citerar ur brevet:

"Efter att hafva tillbragt ett par timmar i Simmersröds vackra park med att betrakta den guldglittrande Ljungkile-viken och i annotationsbok göra anteckningar till öfversättningen af 'Faust' (ty fru Hedlund

skall tro: här är man flitig med besked; här arbetar man oupphörligt, när man inte latas), vandrade jag framemot 6-tiden, då posten plägar komma, tillbaka till min bostad, postkontoret, i hopp att direkte och egenhändigt få ur postväskan uppfiska ett alldeles färskt brev från Bjurslätt. När jag kommit ned på landsvägen, var det första, som jag fick se, postiljonen på sin kärra. Solen sken på hans posthorn, läderbälte och sabelfäste, piskan smällde, dammet rök kring hjulen och Mufti kilade under argeste skall efter karetan, liksom han velat säga: 'stanna krabat, ty du har i väskan något, som tillhör min herre.'"

Något postkontor fanns ej i Ljungkile, en poststation öppnades, men först med ingången av år 1875. Rydberg har således använt begreppet *postkontor* i en mer allmän mening: *lokalen där man inlämnade och avhämtade sin post*. Hur fungerade då postförmedlingen till orten i mitten av 1860-talet?

Minst två postlinjer passerade förbi Ljungkile, dels paketposten med utsträckning till Norge, dels den vanliga postföringen med bl.a. lösväskor. För att förstå den fortsatta redogörelsen torde det vara nödvändigt att ha en uppfattning om vägnätet i södra Bohuslän och postlinjernas sträckning. Dessa har för tiden omkring år 1750 redovisats av Eliz Lundin i "Postvägar". På den av honom renritade kartan har emellertid en vägsträcka nordost om Kungälv utelämnats och man får den uppfattningen att vägen istället passerat Göta älv cirka en svensk mil öster om staden.

Originalkartan anger dock en vägsträckning under namnet "Kongelf" och den framgår tydligt på lantmätare Torsten Lohms karta av år 1733, som utgjort underlag härför. Några större förändringar av vägnätet skedde ej de närmaste 100 åren.

Paketpost från Göteborg mot Norge fördes från Kungälv omedelbart väster om Göta älv genom Romelanda och Västerlanda socknar till Holmens gästgivaregård sydväst om Lilla Edet. Därifrån fortsatte linjen (över Hasteröd och Backamo mötesplats) via Åsens gästgiveri, Ljungkile samt Groheds gästgiveri till Uddevalla (bild 1). Orsaken till att den en halv mil längre vägen över Holmen valdes, var att man ville und-

vika stigningen vid Grössbacka söder om Smedseröds gästgiveri – men framför allt de branta backarna öster om Svenshögen, som ansågs vara de värsta i hela Bohuslän (se bild 3). Posten kördes norrut från Åsen till Grohed och sydostut från Åsen till Holmen av den från Grinneröds socken, som efter anbudsauktion antogs av kronolänsmannen för uppdraget.

Den vanliga posten kördes av postförare från avdelade posthemman den backiga Kungsvägen från Kungälv över Smedseröds gästgiveri via Svenshögen till Åsens gästgiveri.

I ett beslut av den 30 mars 1847 fastställdes en ny sträckning för en del av den gamla "Kungsvägen" från Göteborg: *"i en sammanhängande Linie från Gästgifvaregården Åsen till Södra Hufveröd ... till undvikande af Svenshögen m fl Backar"*. Den nya vägen var klar till år 1852, men den gamla postföringslinjen för paketpost bibehölls i mer än tio år, vilket framgår av "Tidtabell för postgång å linien Göteborg – Svinesund", utgiven av Generalpoststyrelsen den 19 januari 1865. Kanske den nyöppnade vägsträckan ännu ej ansetts farbar för paketposten. Efter vägomläggningen flyttades postlinjen och milstenarna från Kungsvägen till den sträckning väg E 6 hade före motorvägsbygget mellan Stora Höga och Ljungkile (bild 3).

Poststationerna i bl.a. Ljungkile och Ucklum etablerades först den 1 januari år 1875. Lägg märke till stavningen "Ljungkile" på kartan. I den stämpel som den förste poststationsföreståndaren, handlanden O. A. Fröberg, erhöll den 11 januari 1875 stavades namnet korrekt – Ljungkile.

Enligt Generalpoststyrelsens beslut av den 5 april 1866, gällde från maj månads ingång detta år tidtabellen på s. 106 för den vanliga posten å linjen Göteborg – Strömstad.

Viktor Rydberg nämner sin avsikt att själv fiska upp sina ankommande brev ur en väska. Enligt gällande bestämmelser förde närliggande postkontor förteckning över mottagare av s.k. *lösväska*. Till Ljungkile fördes kanske flera olika sådana väskor, dels för "tjänstposten", som bl.a. lämnades till

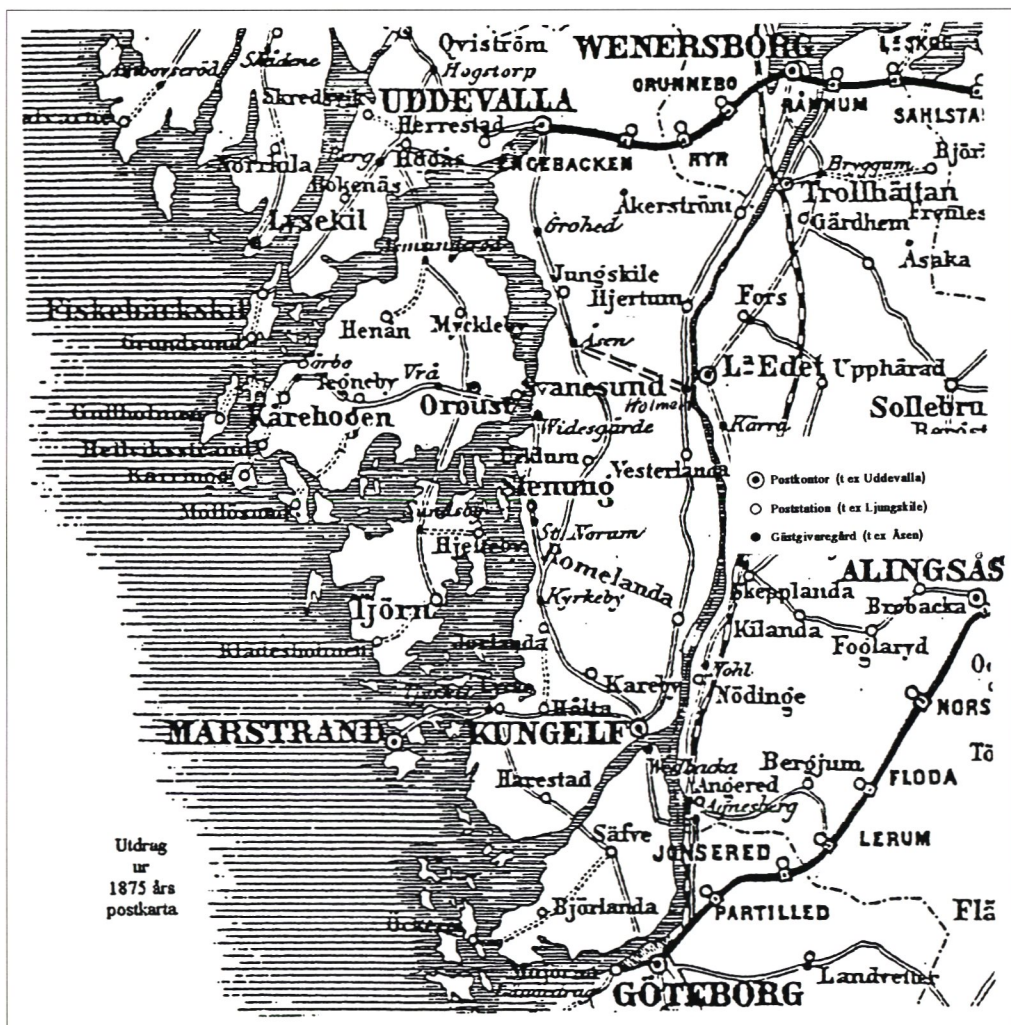

Bild 1. Utdrag ur postkarta av år 1875. (Vägen Åsen – Holmen streckad av författaren)

hovrättskommissarien och kronolänsman-
nen Johan Fredrik Frankenberg på Hälle
gård, dels för privatpost till enskilda perso-
ner med adress Ljungkile. Väskorna var för-
sedda med lås och kunde endast öppnas av
ansvarig mottagare. Handlanden Larsson
svarade för mottagande och avsändande
samt öppnandet av väskan med privatpos-
ten. Skalden hade alltså ingen möjlighet att
på egen hand ta brev ur säcken, utan fick
liksom alla andra vänta på att herr Larsson
eller hans son lämnade ut breven. Rydberg
beskriver på ett målande sätt postutdelning-
en i "hökareboden":

"När jag kom in på postkontoret, som tillika uppfyllde
den vackra bestämmelsen att vara hökarebod, stod
bakom disken min värds rödbårige och förhoppnings-
fulla son, postsekreteraren, med viktig min sorterande
brefven, medan boden var full af väntande tjänsteän-
dar, som efterfrågade bref till deras herrskap. Ja här är
ett bref till fru Gegerfelt, der är ett till rektor Winkrans,
der äro två till hr Schiller o.s.v., o.s.v."

Herbert Christenson redovisar i sin be-
skrivning av Fräkne härad ett "Postförar-
Beställnings-Bref" som förvarades på Helle-
sås hemman. I anslutning härtill anger han
det för troligt, att posten fördes av hemman-
en i Grinneröd mellan Åsen och Uddeval-

Tidtabell

18

Postgång mellan Göteborg och Strömstad

från Göteborg				Mil.	Postanstalter och skjutstationer.	från Strömstad			
Dagar.	An- komst, kl.	Af- gång, kl.	f. m. eller e. m.			Dagar.	An- komst, kl.	Af- gång, kl.	f. m. eller e. m.
M. Th		8	a. m.		Göteborg postkontor	O. L	3½		f. m.
M. Th	10½	11	a. m.	2½	Göteborg postkontor	O. L	12½		f. m.
M. Th	12	12	a. m.	3½	Älvsjö postkontor	T. F	11½	11½	e. m.
T. F	1½	1½	f. m.	7½	Lilla Vång och Hållbäck	T. F	10½	10½	e. m.
T. F	2½	2½	f. m.	1	Rättviks	T. F	9	9	a. m.
T. F	4¾	4¾	f. m.	1½	Strömstad, Lyckans och Klävsjö	T. F	7	7	e. m.
T. F	6¾	6¾	f. m.	1½	Slöva och Torsholms	T. F			
T. F	7½		f. m.	2	Uddevalle postkontor	T. F		4	e. m.
T. F	2¾	2¾	e. m.	2	Kärre postkontor	T. F	4¾	4¾	f. m.
T. F	3¾	3¾	e. m.	¾	Ronne och Bräcke i Skåne	T. F	3½	3½	f. m.
T. F	6	6	e. m.	1½	Tass Westergårds	T. F	1¾	1¾	f. m.
T. F	7	7	e. m.	¾	Östby	T. F	12½	12½	f. m.
T. F	8¾	8¾	e. m.	1	Ljåp	M. Th	11½	11½	e. m.
T. F	9½	9½	e. m.	7½	Solhems	M. Th	10½	10½	e. m.
T. F	11½	11½	e. m.	1½	Stöde	M. Th	8½	8½	e. m.
O. L	1½	1½	f. m.	1½	Hesslands	M. Th	6¾	6¾	e. m.
O. L	2½	2½	f. m.	¾	Härps	M. Th	5¾	5¾	e. m.
O. L	3¾	3¾	f. m.	1	Röde postkontor				
O. L	4		f. m.	¾	Strömstad postkontor	M. Th		4	e. m.

Denna tidtabell tillämpas från

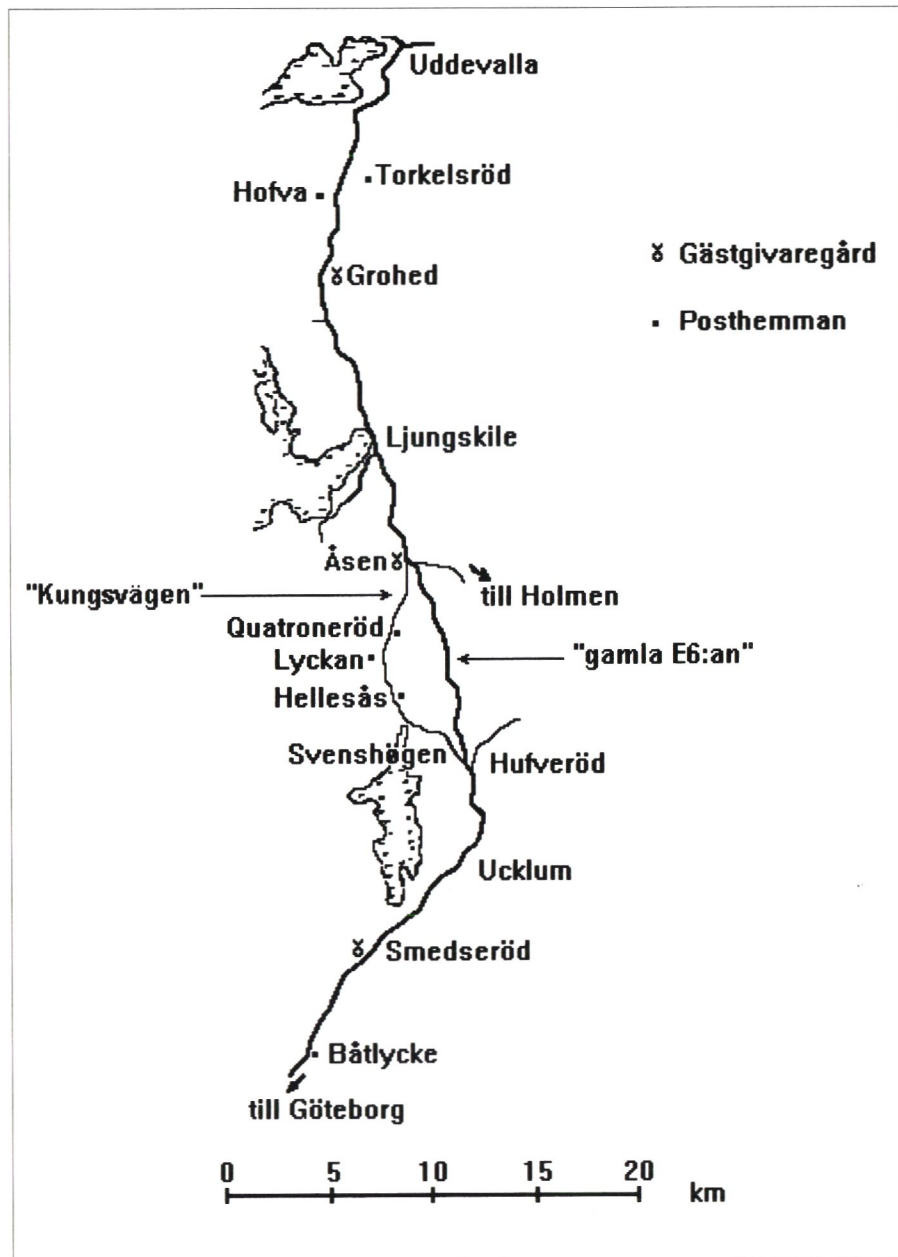
Bild 2. Utdrag ur tidtabell för postgången på linjen Göteborg – Strömstad sommaren år 1866.
(Postens arkiv, skrivelse nummer 18, 5 april 1866.)

la – en sträcka om drygt 2 mil. Av 1866 års tidtabell framgår att postföraren från Qvattroneröds, Lyckans och Hellesås posthemman i Grinneröds socken hade att forsla posten 1,3/16 mil. Enligt 1859 års reviderade tidtabell för posten anges avståndet mellan gästgivaregårdarna på Åsen och Grohed till

1,1/8 mil. Denna lilla skillnad i avstånd torde kunna förklaras med en ändrad och något längre vägsträckning för att undvika backar, eller att en ny mätning av sträckan skett.

Av 1866 års tabell får man det intrycket att posten fördes mellan de olika grupperna

Bild 3. Skiss över postföringslinjen år 1866 från Göteborg norrut, delen från Båtslycke hemman i Spekeröds socken till Uddevalla.

av posthemman. Avståndet mellan Hellesås i Grinneröds socken och Torkelseröd i Forshälla socken var dock drygt 2 gamla svenska mil. Posthemmanen i Grinneröd låg nämligen 3-5 kilometer söder om Åsen och inte kring vägskelet där (jämför "Postvägar"). Kuskarna från Grinneröds posthemman förde säkerligen posten mellan Åsens och Groheds gästgivaregårdar, varvid lösväskor från och till Ljungskile medföljde.

För postbefordran mellan Grohed och Uddevalla postkontor svarade alltså Hofva (i 1866 års tidtabell felaktigt benämnt Höga) och Torkelseröds hemman i Forshälla socken. Mellan Smedseröds och Åsens gästgivaregårdar ansvarade därmed Båtslycke posthemman i Spekeröds socken.

Förmedlades då lösväskorna till Ljungskile från postkontoret i Uddevalla eller Kungälv eller från båda?

Den 31 juli år 1866 var en tisdag, en dag då postturen passerade Ljungskile såväl söder- som norrifrån. Post till Viktor Rydberg skulle alltså ha kunnat komma med postskjutsen söderifrån. Men i så fall hade den anlänt omkring *klockan 6 på morgonen*. Skalden omtalar att han, efter att ha tillbringat några timmar i Simmersröds park – kanske i vad som lokalt kallades San-Souci – begav sig hem för att passa postforan när den anlände vid 6-tiden. Rydberg hade säkerligen inte tillbringat ett antal timmar tidigt på morgonen vid Simmersröd, utan under den förhoppningsvis varma delen av dagen. Det måste alltså vara eftermiddagen, när post med den *södergående* postturen från Uddevalla passerade, som skalden åsyftar.

Lösväskan till Ljungskile från Uddevalla kan dock ha innehållit post från Göteborg, som cirka 12 timmar tidigare passerat söderifrån. Det förefaller vara en onödig omväg. Varför fördes posten till Viktor Rydberg och andra denna väg? En orsak kan vara adresseringen. Enligt bestämmelserna för avsändande av post till orter med lösväska, skulle avsändaren som adress ange det postkontor varifrån lösväskan avsändes och därunder ange orten, vars lösväska skulle användas för vidarebefordran. Skalden uppger i sitt

brev av den 26 juli: "... *min adress är Uddevalla och Ljungskile.*"

Denna adressering kan ha styrts av att lösväskor för Ljungskile *enbart* utväxlades med Uddevalla postkontor. Av handlingar i Postens arkiv har ej kunnat utrönas varifrån väskor förmedlades år 1866. Enligt 1872 års postlexikon utväxlade Ljungskile lösväskor såväl med Uddevalla som Kungälv postkontor. Kanske någon betydelsefull badgäst från Göteborg uppmärksammat Poststyrelsen på omvägen över Uddevalla och lyckats utverka förmedling såväl söder- som norrifrån? Önskemålet hörsammades i så fall senast år 1872.

Fick då Viktor Rydberg något brev med postturen den 31 juli? Det brev som refererats fortsätter: "*Jag blef otålig och utbrast: 'men finns det då icke ett till mig?' och svaret blef ett bleklagt nej*".

Men vänta ett slag. Om man läser vidare i texten, har Viktor Rydberg gått upp på sitt rum och påbörjat ett brev när något händer:

"Medan jag anställde denna betraktelse, knackade det på dörren; min värds ljuslagda, vänliga och sluga anlete uppenbarade sig för mig och – hvilken öfverraskning! – han höll ett bref i handen, förklarande att hans drummel till son icke hade riktigt förstått att lösa utanskriften. Denna var då också temligen hieroglyfisk för ett ovanst öga och titulaturen ... var allt nog benig för en postsekreterare i Ljungskile."

Hur löd då utanskriften, som herr Larssons son inte kunnat tolka? Jo, titulaturen som ovan ersatts med punkter redovisar Viktor Rydberg i sitt brev och den fullständiga adresseringen bör ha varit:

*Litteratören, Widtherömde och Vålaktade Maestro
Vittorio
Uddevalla
Ljungskile*

Antalet badgäster i Ljungskile var troligen inte så många och Viktor Rydberg var säkerligen en bekant person inom Göteborgs Handels- och Sjöfartstidnings spridningsområde, men man måste ändå tillerkänna handlare Larsson en viss detektivförmåga, för att han till sist löste problemet.

En fråga kvarstår härmed obesvarad: var låg "postkontoret" i Ljungskile, dvs. Anders Larssons handelsbod? I sitt brev av den 26 juli uppger Rydberg: "Jag bor hos hr Larsson nära badbassängen".

Vägen från Simmersröd anslöt till landsvägen vid den senare uppförda fastigheten Cederström – enligt såväl Topografiska Corpsens karta från år 1844 som kartan i

badortsprospektet från år 1891 (bild 4). I vägskälet träffade troligen Viktor Rydberg på postforan på dess väg till Larssons handelsbod. Skjutsens instannande och överlämnandet av lösväskan omnämner han ej i brevet. Det hade skalden säkerligen redovisat på samma målande sätt som ekipagens färd och aktiviteterna i handelsboden – om han varit åskådare härtill. När sedan Ryd-

Bild 4. Utdrag ur karta ingående i
"Prospekt öfver Ljungskile Klimatiska Kurort och Hafsbadanstalt", 1891.

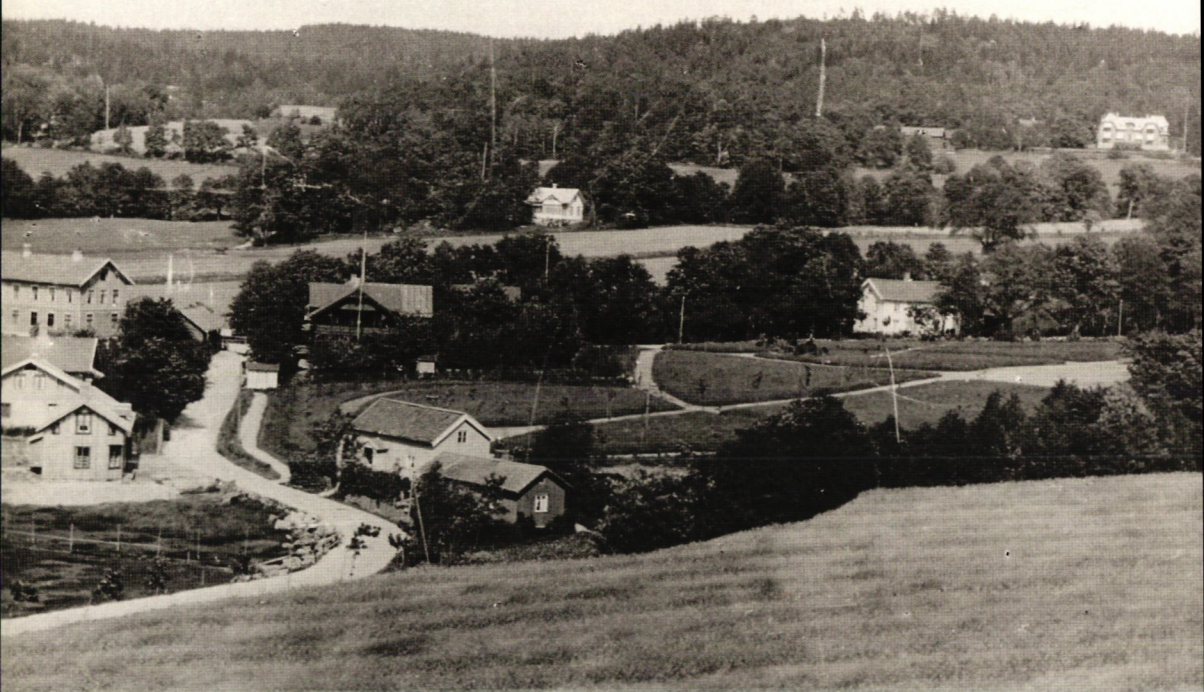

Bild 5. Fotografi västerifrån över del av Ljungkile. Fastigheten Lineholm inramad.
(Foto: Robert Lindahl. Ljungkileortens hembygdsförenings arkiv, bild nr 1192.)

berg kom in i handelsboden har Larssons son öppnat väskan, börjat sortera posten, börjat tolka adresseringen och lämna ut brev till väntande kunder. Postkusken hade således hunnit köra ett stycke sedan Rydberg träffade på foran och lösväskan hade överlämnats, kvitterats och öppnats. "Postkontoret" låg säkerligen ett stycke söder om tillfartsvägen från Simmersröd, sannolikt i närheten av vägskelet vid Ulriksdal.

Någon uppgift om var Larssons handelsbod låg, har ej kunnat återfinnas. Anders Larsson, som varit gästgivare på Åsen, flyttade omkring år 1859 till fastigheten *Lineholm*. Av husförhörlängder för åren 1865 och 1866 framgår, att han då var bosatt där. Huset revs när Bohusbanan byggdes i början av 1900-talet. Frågan är emellertid om handelsboden fanns i Lineholm eller i annan byggnad.

Enligt vissa uppgifter skall Viktor Ryd-

berg ha bott i tornrummet på nuvarande fastigheten *Strömsborg*, belägen mellan vägen och ån norr om *Ulriksdal*. På ett fotografi (jämför bild 5) – troligen från 1870-talet – skimtar ett enkelt hus, möjligen med vind. Kartan (s. 109) visar en mindre, icke numrerad byggnad. Byggnadens bottenyta torde ha varit liten med hänsyn till tomtens storlek. Det är synnerligen tveksamt om här inrymts en handelsbod samt uthyrningsrum. Några sådana finns ej heller angivna i Prospektet. Det nuvarande huset med sitt torn har uppförts först efter sekelskiftet – vindflöjeln på tornets topp anger år 1905.

Låt mig emellertid peka på några andra alternativ för Larssons handelsbod. Poststationen, som öppnades år 1875, inrymdes i fastigheten *Nyborg*, där Fröberg i samband härmed erhöll gästgiverirättigheter – men byggnaden fanns ej år 1866 i varje fall inte i den utformningen. Handel har senare bedri-

vits i *Ulriksdal* och *Strandala*, som låg närmare badbassängen, men verksamheten där är av senare datum.

När Anders Larsson år 1870 flyttade till Simmersröd övertogs Lineholm och Larssons handelslägenhet av O. A. Fröberg, senare poststationsföreståndare och gästgivare. Dennes änka står år 1891 som ägare av *Lineholm* och hyrde ut flera rum till sommar-gäster. Enligt prospektet för badorten framgår att Lineholm var en tvåvåningsbyggnad. Av husförhörlängder för 1890-talet kan man utläsa, att fru Fröberg och två systrar samt länsman Lindskog med hustru och son samtidigt var bosatta i fastigheten. Byggnaden, som troligen hade samma utformning redan år 1866, torde ha haft utrymme för såväl handelsbod, familjebostäder som rum för uthyrning till sommargäster.

Med den tidens begrepp om avstånd, bör även Lineholm kunna anses ligga nära badbassängen. I ett förhørsprotokoll från Kungl. Bohus Läns Regemente angående en incident vid handelsboden uppges denna ligga "vid" och inte "i" Ljungkile. Sammantaget kan man dra den slutsatsen, att Anders Larssons handelsbod med utväxlingsställe för postväskor var belägen i fastigheten **Lineholm**. Det var där Viktor Rydberg bodde under några veckor sommaren 1866.

Källor och litteratur

Otryckta källor:

Husförhörlängder för Ljungkile socken, diverse årgångar.

Ljungkileortens hembygdsförening, bildarkivet.

Postens arkiv.

Tryckta källor:

Carlsson, Erik,

Viktor Rydberg och Bohuslän
(*Bohuslän* 1987).

Christenson, Herbert,

Fräkne: bygd och folk i gången tid.
Ljungkile 1954.

Elling, Bengt & Kullbratt, Lars,

Kungsvägen genom Bohuslän:
Vägverket 150 år 1841-1991: en historisk
tillbakablick. Göteborg 1991.

Haverman, Emil (utg.),

Viktor Rydbergs brev, del I. Stockholm 1923.

Kihlman, H.,

Viktor Rydberg i Ljungkile
(*Göteborgs Handels- och sjöfartstidning*
den 15 oktober 1956).

Krantz, Claes,

Societet i sommarsol. Göteborg 1962.

Lindgren, Erik,

Posthistoria från Inlands Fräkne och Inlands
Torpe härader
(*Posthistorisk skriftserie* nr. 229) Växjö 1994.

Minnesbilder från Ljungkilebygden 1984-

Lundin, Eliz,

Postvägar, postkontor och postgårdar
i 1750-talets Sverige.
(*Meddelanden från Postmuseum*, 43)
Stockholm 1998.

Warburg, Karl,

Viktor Rydberg: en lefnadsteckning, 1-2.
Stockholm 1900.

Vägar i Bohuslän,

(*Kulturbistoriska rapporter*, 6) Göteborg 1982.

Kartor:

1868 års privat utgivna post- och järnvägs-karta.

1875 års postkarta – utdrag (bild 1).

Prospekt öfver Ljungkile Klimatiska Kurort och
Hafsbadanstalt 1891 – utdrag (bild 4).

Topografiska Corpsens karta, Uddevalla II. V. 35,
1844, översedd år 1858.